De onttovering van een wereld

De onttovering van een wereld

Quinten Joell

Schrijver: Quinten Joell
Oktober 2026
ISBN: 9789465548395
© Quinten Joell
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, behoudens de uitzonderingen die de wet stelt.

Proloog

Als kind dacht ik dat de wereld te begrijpen was. Niet dat er nooit iets ergs gebeurde. Ik wist dat mensen ruzie maakten, dat kinderen gemeen konden zijn en dat volwassenen soms dingen deden die ik niet begreep. Maar daaronder lag een groter vertrouwen. Als je eerlijk was, werd je geloofd. Als je iets verkeerd had gedaan, kon je het goedmaken. Als iemand van je hield, wilde diegene het beste voor je. En wanneer er iets niet klopte, bestond er ergens een antwoord waardoor het weer begrijpelijk werd.

Misschien is dat de werkelijke magie van een jeugd. Niet dat je denkt dat de wereld volmaakt is, maar dat je gelooft dat er achter alles een zekere orde bestaat. Dat volwassenen weten wat ze doen. Dat waarheid gewicht heeft. Dat het goede uiteindelijk herkenbaar is. Ik stelde veel vragen. Waarom moest iets zoals het moest? Waarom had een volwassene gelijk omdat hij volwassen was? Waarom werd de één geloofd en de ander niet? Het waren geen filosofische vragen. Ik probeerde alleen te begrijpen hoe de wereld werkte. Soms waren het er te veel. Dan was ik lastig. Eigenwijs. Of ondankbaar. Vooral dat laatste woord deed zeer. Toch hield ik niet op met kijken. Wanneer iets niet klopte, wilde ik weten waarom.

Hoe zit het dan wel?

Die vraag zou veel langer bij mij blijven dan ik ooit kon vermoeden. Ik kwam haar tegen in mijn familie. In de liefde. In het leger. Op missie in Libanon en Afghanistan. In organisaties waarin ik werkte en in instituties waarin ik geloofde. En telkens dacht ik dat er ergens een ontbrekend stukje moest zijn. Een feit dat ik nog niet kende. Een verklaring die alles begrijpelijk zou maken.

Ik zocht naar patronen. Naar wat mensen zeiden en naar wat zij niet zeiden. Naar het verschil tussen wat er gebeurde en het verhaal dat daar later over werd verteld. Soms vond ik een antwoord. Vaak niet. Dit verhaal gaat daarom uiteindelijk niet over wie gelijk had, of over wie goed was en wie fout. Het gaat over een jongen die wilde begrijpen hoe de wereld in elkaar zat. En over de man die hij werd. Wat er tussen die twee gebeurde, wist geen van beiden van tevoren.

Dat verhaal begint op een stenen trap in Amsterdam. In een portiek waar een paar kinderen zaten, praatten, ruzie maakten, vriendschappen sloten en bepaalden wie erbij hoorde en wie niet.

Wij dachten dat we gewoon kinderen waren.

Deel 1

1

Aan de overkant van de straat begon een andere wereld. Waar ik in Amsterdam opgroeide, lagen de oude portieken als donkere openingen in een lange rij bakstenen gevels. Het waren huizen uit het begin van de vorige eeuw, met hoge ramen, smalle voordeuren en brede hardstenen trappen die vanaf de stoep steil omhoogliepen naar één hoog, twee hoog en drie hoog. Daarboven lagen de zolders, verscholen achter kleine ramen onder de dakrand, alsof daar een wereld begon die voor kinderen verborgen moest blijven. Die overkant fascineerde me. Aan onze kant van de straat was alles open en zichtbaar. Vanaf het trottoir liep je rechtstreeks naar de voordeur. Geen donkere portieken, geen verborgen hoeken, geen trappen die zich omhoog werkten naar onbekende verdiepingen. Er viel niets te ontdekken. Nergens kon je je verstoppen. Nergens leek een geheim te wonen. Aan de overkant was dat anders. De portieken hadden iets geheimzinnigs. Alsof ze meer verborgen dan ze lieten zien. Als kind maakten ze diepe indruk op mij. Het harde grijze natuursteen was uitgesleten door duizenden voeten en glom glad op de plekken waar generaties schoenen overheen waren geschuurd. In de regen werden de treden bijna zwart en spiegelden ze het licht van de straatlantaarns. In de zomer hielden ze de warmte van de zon nog uren vast. De smeedijzeren leuningen voelden altijd koel aan, zelfs op warme dagen.

Voor mijn kinderogen waren die trappen enorm. Ze leken niet alleen naar woningen te leiden, maar naar een volwassen wereld waar wij nog geen toegang toe hadden. Na school hoefden we geen afspraken te maken. Niemand vroeg of je mocht komen spelen. Je wist gewoon dat de anderen er zouden zijn. Alsof de buurt zelf had bepaald waar jongens thuishoorden zodra de schoolbel had geklonken. Thuis vloog de schooltas in een hoek. Er werd haastig een boterham gegeten of een glas

limonade leeggedronken. Daarna trok de straat aan je alsof zij een magneet was. Binnen was de wereld van onze ouders. Buiten begon die van ons. De hardstenen portiek aan de overkant van de straat was ons vaste verzamelpunt. Niemand had dat ooit afgesproken. Het was gewoon zo gegroeid. De trap lag iets hoger dan de straat en daardoor leek het alsof wij vanaf een uitkijkpost naar de wereld keken. Een magische plaats.

Beneden ratelden de trams voorbij. Moeders liepen met boodschappentassen naar huis. Een melkboer zette lege flessen terug in zijn krat. Fietsers slingerden om spelende kinderen heen.

Het leven trok onder ons langs. En wij hadden alle tijd van de wereld. Na een paar minuten zat de trap vol. Iedereen leek vanzelf zijn eigen plek te hebben. Niet omdat daar afspraken over waren gemaakt, maar omdat groepen hun eigen ordening vinden. De een zat altijd links tegen de muur, een ander hing liever over de leuning om de straat in de gaten te houden. Er werd wat geschoven als iemand later kwam, maar uiteindelijk zat iedereen waar hij hoorde. Goed beschouwd was de trap helemaal niet zo groot. Tenminste, dat denk ik nu. Toen leek hij tot in de hemel te reiken. De treden waren breed genoeg om met een hele groep jongens naast elkaar te zitten. Onze benen bungelden boven de stoep en vanaf die hoogte keken we neer op de wereld alsof de straat onder ons lag. Dat hoogteverschil van één meter gaf ons het gevoel dat wij ergens over gingen. Daar zaten we uren. Er werd voortdurend gepraat. Over voetbal. Over wie de snelste was. Over de nieuwste auto's die voorbijreden en die wij later allemaal zouden bezitten. We wezen naar een glimmende Opel Rekord, een Ford Taunus of een DAF met Variomatic en wisten zonder enige twijfel wie waarin zou rijden als we later groot waren. Niemand droomde klein. In onze hoofden waren we al onderweg naar een toekomst waarin alles mogelijk leek. Soms ging het over veel belangrijkere zaken. Tenminste, dat vonden wij.

‘Heb jij wel eens snoep gestolen?’

Zo’n vraag kon de hele groep ineens stil krijgen. Bijna iedereen antwoordde onmiddellijk met nee. Heel af en toe zei iemand zachtjes ja. Dan moest hij precies vertellen hoe dat gegaan was. Of hij gepakt was. Of de winkelier iets had gemerkt. Of hij thuis door de mand was gevallen. We luisterden alsof hij verslag deed van een gevaarlijke expeditie. Het ging eigenlijk nooit over het snoep. Het ging over moed. Over schuld. Over de vraag hoe ver je kon gaan voordat de wereld je terugfloot.

Er werd gelachen, opgeschept en overdreven. Een gevangen vis uit de Admiralengracht werd iedere keer een stukje langer. Een vechtpartij steeds heldhaftiger. Een bijna-aanrijding met een tram veranderde langzaam in een wonderbaarlijke ontsnapping aan de dood. Niemand loog bewust. Wij maakten de werkelijkheid alleen mooier, spannender en groter, zoals kinderen dat doen wanneer de wereld nog één groot avontuur is.

De bewoners van de huizen leken zich nauwelijks aan ons te storen. Kinderen maken nu eenmaal lawaai. Dat hoorde bij de buurt, zoals de tram, de kerkklokken en de marktkooplui erbij hoorden. Pas wanneer we een voetbal tegen de muur trapten, veranderde de stemming. Voor ons was dat het mooiste spel dat er bestond. De bal kwam precies terug zoals je hoopte. Dan vloog er plotseling een raam open.

‘Nou is het afgelopen!’ Een vrouw verscheen boven ons, haar handen nog nat van de afwas of een theedoek over haar schouder. Wij keken elkaar even aan, grijnsden een beetje, pakten de bal op en verdwenen naar een pleintje verderop. Niet uit angst. Maar omdat we geen zin meer hadden.

Wanneer de avond begon te vallen, veranderde de straat langzaam van kleur. De geur van aardappelen, jus en gebakken uien hing tussen de huizen. Uit een open raam klonk een radio. Eén voor één verdwenen de jongens. Niet omdat ze een

horloge hadden of een wekker hoorden, maar omdat ergens een moeder uit een raam hing en hun naam door de straat riep. Iedereen kende elkaars stem. Iedereen wist bij welk raam hij hoorde. Zo liep de portiek iedere avond langzaam leeg. Tot de volgende middag. Dan begon alles opnieuw.

2

Ik woonde met mijn vader en moeder in een benedenhuis met een rommelige tuin, in de Admiralenbuurt, in een straat die naar een kleine zeeheld was genoemd. Als ik de voordeur uit stapte, lag links de straat en schuin voor me de Kinkerbrug. Die brug was een grens. Aan onze kant begon de wereld die ik kende. Aan de andere kant lag de Kinkerbuurt. Daar kwamen wij niet. Daar woonden andere jongens. Ze hadden knokploegen, werd gezegd, oudere jongens die hun buurt verdedigden en je duidelijk konden maken dat je er niets te zoeken had. Als je de verkeerde tegenkwam, kon je slaag krijgen. Het vreemde was dat die andere wereld nauwelijks een paar honderd meter verderop lag. Er stond geen hek en nergens hing een bord dat vertelde waar onze buurt ophield en die van hen begon. Toch wisten we het precies. De Kinkerbrug was maar een brug. Het was een grens.

Mijn moeder deed vaak boodschappen in de Kinkerstraat en nam me mee. Ik had nooit zin om mee te gaan, maar kinderen werden thuis niet alleen gelaten. Dan keek ik mijn ogen uit, maar was niet bang aan haar hand. Het was een buurt die indruk op mij maakte. Trams rinkelden over glimmende rails onder een web van elektriciteitsdraden. Auto's, brommers en fietsen bewogen langs rijen winkels die bijna zonder onderbreking naast elkaar lagen. De slager, de bakker waar warme lucht naar buiten kwam wanneer de deur openging, de sigarenzaak met vergeelde reclame achter het raam, kruideniers waar vrouwen met boodschappentassen voor de toonbank stonden. Verderop lag de Ten Katemarkt. Daar schreeuwden marktkooplui boven elkaar uit en vermengden de geuren van vis, groente, koffie en nat karton zich met de uitlaatgassen van brommers en auto's. Tussen al die drukte speelden kinderen. De straat behoorde nog voor een deel aan hen. Er werd gevoetbald, gerend,

gevochten en rondgehangen. Portieken waren schuilplaatsen en ontmoetingsplekken. Je hoefde als kind niet af te spreken. Je ging naar buiten en keek wie er was.

Onze Admiralenbuurt voelde anders. Ruimer misschien. De brede bakstenen gevels en diepe portieken gaven sommige straten iets statigs. En bij ons was het leven kleiner en overzichtelijker, zonder de rijen winkels en de drukte van de Kinkerbuurt. Onze melkboer, slager, groenteman, drogist en sigarenzaak lagen allemaal op loopafstand van mijn huis en waren minder druk. De mensen waren ook aardiger tegen elkaar dan in de Kinkerstraat. Daar waren heel duidelijke regels over hoe je je hoorde te gedragen. Voordringen was er daar één van. In de winkels van de Kinkerstraat werd nauwlettend in de gaten gehouden wie aan de beurt was. Een rij hoefde niet eens netjes gevormd te zijn; iedereen wist ongeveer wie voor wie binnen was gekomen. Wie daar misbruik van maakte, kon erop rekenen dat iemand er iets van zei. En het bleef niet altijd bij zeggen. Er werd gescholden, geduwd en aan boodschappentassen getrokken. Soms ontstond er een vechtpartij om een plaats in de rij. Dan vlogen de haren in het rond. Kennelijk was voordringen meer dan ongeduld. Het was een overtreding van een ongeschreven regel: je wachtte op je beurt.

Mijn moeder heeft die waakzaamheid haar hele leven meegenomen. In mijn jeugd zag ik haar altijd op voordringers letten. Niet alleen in Amsterdam. Ook op vakantie in Friesland of tijdens een bezoek aan vrienden van mijn ouders in een Brabants dorp hield zij de rij in de gaten alsof de regels van de Kinkerstraat overal golden. Als iemand volgens haar voordrong, kon ze plotseling veranderen. Ze schold, duwde en soms trok ze iemand aan de haren. De ander wist vaak niet wat hem overkwam. Ik evenmin. Dat bracht mij als kind in verwarring. Want mijn moeder had gelijk: voordringen hoorde niet. Dat wist ik zeker. Maar tegelijkertijd schrok ik van de manier waarop zij

dat gelijk verdedigde. Ik wilde aan haar kant staan en was tegelijkertijd bang voor wat zij deed. Het was een van de eerste keren dat ik ontdekte dat twee dingen tegelijk waar konden zijn: iemand kon gelijk hebben over een regel en toch iets doen wat voor mij niet goed voelde.

In onze eigen buurt ging het er in de winkels doorgaans minder fysiek aan toe. Daar werd meer gepraat. En geroddeld. De winkels waren kleine knooppunten van informatie. Bij de slager, de groenteman of de melkboer werd niet alleen verteld wat iets kostte, maar ook wie ruzie had, bij wie het thuis niet goed ging en welk kind problemen veroorzaakte. De huizen hadden dunne muren en 's zomers stonden de ramen open. Wat achter een voordeur werd gezegd, kon daardoor gemakkelijk op straat terechtkomen.

En eenmaal in een winkel aangekomen, reisde een verhaal snel verder. Dezelfde vrouwen die nauwlettend in de gaten hielden wie er aan de beurt was, bogen zich even later naar elkaar toe om te vertellen wat ze over iemand uit de buurt hadden gehoord. Mijn moeder heeft ook dat gedrag haar hele leven meegenomen. Ze kon genieten van het vertellen van verhalen over anderen. Zulke kleine gesprekken waren belangrijk en hadden een grote impact. Een verhaal hoefde niet waar te zijn om te verspreiden. Het hoefde alleen interessant genoeg te zijn om door te vertellen.

Hoewel onze buurt vol winkels zat, gingen wij nooit winkelen voor plezier. Je kocht wat nodig was en liefst zo goedkoop mogelijk. Zuinig zijn was geen keuze, maar een vanzelfsprekendheid. Mijn moeder maakte veel kleding zelf. Ik herinner me het ratelen van de naaimachine in de woonkamer. Broeken werden vermaakt, truien gestopt en jassen gedragen zolang ze nog bruikbaar waren. Kleren werden in ons portiek doorgegeven van het ene gezin aan het andere. Ze hoefden niet mooi te zijn. Ze moesten heel blijven en vooral functioneel zijn.

Met schoenen ging het net zo. Ik kan me niet herinneren dat mijn ouders ooit vroegen wat ik mooi vond. Op een dag stonden er gewoon nieuwe schoenen. Volwassenen bepaalden wanneer je iets nodig had en wat goed voor je was. Daar hoorde dankbaarheid bij. Mijn ouders behoorden tot een generatie die oorlog en schaarste had gekend. Hard werken, zuinig zijn en niets verspillen waren bijna morele waarden. Kinderen kregen het beter dan hun ouders het zelf hadden gehad en hoorden te beseffen wat daarvoor werd opgeofferd. Als kind begreep ik dat zonder dat iemand het mij hoefde uit te leggen. Je kon stout zijn. Je kon brutaal zijn. Je kon ongehoorzaam zijn. Maar het kon nog erger.

'Jij bent ondankbaar,' zei ze soms.

Dat woord trof mij harder dan straf. Stout ging over iets wat je had gedaan, of niet had gedaan. Kamer niet opgeruimd, restjes laten staan bij het avondeten. Ondankbaar leek te zeggen wat voor kind je was. Dus probeerde ik het niet te zijn. Ik droeg wat ik kreeg, probeerde tevreden te zijn en leerde letten op wat er van mij werd verwacht. Niet alleen op wat mijn ouders zeiden, maar ook op hun stem, hun gezichten en hun stiltes. Dankbaarheid betekende steeds minder dat je *dank je wel* zei. Je moest laten merken dat je begreep hoeveel er voor je werd gedaan. En juist dat maakte het zo moeilijk. Want hoe bewijs je dat je dankbaar bent?

In de wereld waarin ik opgroeide bestond een duidelijke hierarchie van wat een goed of slecht kind was. Dat werd niet uitgelegd, maar hing als een morele orde in de lucht van gezinnen, scholen, kerken en straten. Ouders zagen zichzelf niet alleen als opvoeders, maar bijna als morele bouwers van de nieuwe samenleving. Zij werkten hard, spaarden, zetten door en ontzegden zichzelf van alles om hun kinderen een beter leven te geven dan zij zelf hadden gehad. Dat verhaal werd

voortdurend herhaald. Kinderen moesten beseffen hoeveel hun ouders opofferden. Hoe zwaar het leven was geweest. Hoe dankbaar zij mochten zijn dat zij schoenen hadden, eten kregen, een fiets bezaten of naar school konden gaan. Daarom was ondankbaarheid niet zomaar vervelend gedrag. Het werd ervaren als een fundamentele morele mislukking. Een afwijzing van alles waarvoor die generatie had gewerkt en geleden. Een ondankbaar kind was niet alleen lastig, maar bijna ondraaglijk. Alsof zo'n kind de morele orde zelf verwierp.

3

Ik kwam uit school met mijn tas tegen mijn been en de geur van krijt nog aan mijn vingers. Buiten was ik nog een jongen geweest. Een jongen die had gerend, geroepen, geduwd en gelachen. Op straat bestond mijn lichaam vanzelf. Daar hoefde ik niet na te denken over hoe ik keek, hoe hard ik liep of wat mijn gezicht verraadde. Maar zodra ik de trap opliep naar huis, veranderde dat. Nog voordat ik de deur opendeed, luisterde ik al. Niet bewust misschien, maar met iets in mij dat scherper was dan mijn oren. Ik luisterde naar geluiden achter de deur. Het schuiven van een stoel. Het harde neerzetten van een kopje. De stilte. Vooral de stilte kon gevaarlijk zijn. Een gewone stilte bestond bijna niet bij mijn moeder. Stilte betekende dat er iets in haar broeide, iets wat nog geen woorden had gekregen maar ieder moment naar buiten kon komen. Ik stak de sleutel in het slot en deed de deur voorzichtig open.

'Ben je daar eindelijk?'

Haar stem kwam uit de keuken. Niet hard, maar gespannen. Alsof mijn thuiskomst al een teleurstelling was voordat ik iets had kunnen doen. Ik hing mijn jas aan de kapstok. Te langzaam misschien. Of juist te haastig. Dat wist je nooit. In ons huis bestond geen neutrale beweging. Alles kon iets betekenen.

'Je schoenen,' riep ze.

Ik keek naar beneden. Er zat wat zand aan de zolen. Niet veel. Gewoon schoolpleinzand, straatzand, jongenszand. Maar ik voelde meteen hoe mijn maag samentrok.

'Ik veeg ze wel af,' zei ik.

'Dat had je buiten moeten doen.'

Ik bukte en trok mijn schoenen uit. Mijn vingers waren koud en onhandig. De veters zaten in de knoop. Achter mij hoorde ik haar dichterbij komen. Niet lopen, maar naderen. Dat was iets anders. Mijn moeder kon een kamer vullen voordat zij erin stond.

‘Kijk nou toch eens,’ zei ze. ‘Alsof ik hier niets te doen heb. Alsof alles vanzelf gaat.’

Ik zei niets. Dat was meestal het veiligst. Maar zwijgen kon ook verkeerd zijn.

‘Je zegt ook niets terug.’

Ik keek op. Haar gezicht stond strak. Niet woedend, nog niet, maar alsof zij zich had voorbereid op teleurstelling en ik alleen nog hoefde te bevestigen dat zij gelijk had.

‘Sorry,’ zei ik.

‘Sorry,’ herhaalde ze. ‘Daar heb ik wat aan.’

Ik wist niet wat ik moest antwoorden. In mijn hoofd zocht ik naar de juiste zin, maar de juiste zin bestond niet. Als ik uitleg gaf, was ik brutaal. Als ik zweeg, was ik ongeïnteresseerd. Als ik sorry zei, was het niet gemeend. Ik stond daar met mijn jas half van mijn schouders, mijn schooltas nog in mijn hand, en voelde hoe de jongen die buiten had bestaan langzaam kleiner werd.

‘Heb je je broodtrommel leeg?’

Ik knikte.

‘Laat zien.’

Ik haalde de trommel uit mijn tas en gaf hem aan haar. Ze opende hem alsof er bewijs in kon liggen van mijn karakter. Er zaten wat kruimels in en een stukje korst dat ik niet had opgegeten. Ze keek ernaar en daarna naar mij.

‘Dus dat gooi je gewoon weg?’

‘Ik had genoeg,’ zei ik zacht.

‘Genoeg,’ zei ze. ‘Weet jij eigenlijk wel wat genoeg is?’

Daar was het woord nog niet, maar ik voelde het al aankomen. Het hing in de keuken, tussen de geur van aardappelen en afwaswater, als een dreiging die alleen nog vorm moest krijgen.

‘Andere kinderen zouden blij zijn met brood,’ zei ze. ‘Wij hebben vroeger niets gehad. Helemaal niets. En jij laat gewoon eten liggen.’

Ik keek naar het stukje korst. Het was ineens geen korst meer, maar een aanklacht.

'Ik wilde het niet weggooien,' zei ik.

'Nee, natuurlijk niet. Jij *wilt* nooit iets. Het gebeurt allemaal zomaar.'

Ze liep terug naar het aanrecht. De pannen stonden op het fornuis. Er lag een vaatdoek uitgewrongen naast de kraan. Alles in die keuken leek haar arbeid te bewijzen. De keurig netjes gestreken handdoek. De gesneden groenten op het plankje. De pan met aardappelen. Het huis zelf was een getuige van wat zij allemaal voor ons deed. En ik was het kind dat dat kennelijk niet genoeg begreep.

'Je moest eens weten wat ik allemaal voor jou doe,' zei ze. 'Wat ik ooit in mijn leven voor jou heb moeten doen. Je weet de helft nog niet.'

Ik wist het niet precies, maar ik wist wel dat ik het had moeten weten. Dat was het moeilijke. Haar verwijten gingen niet alleen over wat ik deed, maar over wat ik niet voelde. Ik moest niet alleen mijn schoenen vegen, mijn brood opeten en mijn jas goed ophangen. Ik moest ook op de juiste manier beseffen wat zij allemaal voor mij overhad en wat voor energie dat kostte. Ik moest dankbaarheid uitstralen voordat zij erom vroeg. Ik moest begrijpen wat zij nodig had zonder dat zij het hoefde te zeggen.

'Je bent soms zo ondankbaar,' zei ze.

Daar was het.

Het woord viel niet hard, maar het had gewicht. Ondankbaar. Het was erger dan stout. Erger dan ongehoorzaam. Een stout kind kon nog gecorrigeerd worden. Een ongehoorzaam kind kon straf krijgen. Maar een ondankbaar kind was iets anders. Dat was een kind dat vanbinnen niet deugde.

Ik voelde warmte naar mijn gezicht stijgen. ‘Ik ben niet ondankbaar,’ zei ik. Mijn stem klonk te snel. Te bang.

‘Nee?’ vroeg ze. ‘Laat dat dan maar eens zien.’

En daar zat de dwang. Niet in één klap, niet in een hand die mij vastgreep, maar in die onmogelijke opdracht. Laat maar zien dat je dankbaar bent. Laat maar zien dat je goed bent. Laat maar zien dat je begrijpt hoeveel ik voor je doe. Maar hoe liet je dat zien als je tien jaar was? Ik zette mijn tas netjes tegen de muur. Hing mijn jas opnieuw op, rechter dan eerst. Pakte mijn broodtrommel van het aanrecht en bracht hem naar de gootsteen. Ik vroeg of ik kon helpen. Niet omdat ik dat wilde, maar omdat ik moest bewijzen dat ik niet was wat zij zei. Ze keek naar me met een vermoeidheid die mij schuldig maakte.

‘Laat maar,’ zei ze. ‘Ik doe het zelf wel weer.’

Dat was misschien nog erger. Want als zij boos werd, wist je tenminste waar je aan toe was. Maar als zij zuchtte en zich terugtrok in haar gekwetstheid, werd het hele huis een plaats waar ik iets goed moest maken zonder te weten wat precies. Ik ging aan de keukentafel zitten. Mijn benen bungelden nog net boven de vloer. Buiten hoorde ik kinderen roepen. Een bal stuiterde ergens tegen een muur. De straat leefde door, alsof er niets aan de hand was. Ik wilde naar buiten. Maar ik bleef zitten. Want een kind leert snel dat vrijheid soms begint achter de voordeur en eindigt zodra je thuiskomt.